Literă moartă, literă vie

câteva cuvinte în amintirea Părintelui Ghelasie Gheorghe
de la Mănăstirea Frăsinei

Cătălin Cioabă
Doctorand în filozofie la
Universitatea București (2003)

L-am întâlnit pentru prima oară pe Părintele Ghelasie în vara anului 1993, când am plecat spre Mănăstirea Frăsinei cu gândul expres de a-l cunoaște.

Într-o revistă-broșură ce purta numele *Arhetip* și în care se publicau de-a valma tot felul de texte „inițiatice“, pe teme precum „yoga și creștinism“, „autocontrol și divinație“, se aflau publicate și câteva fragmente din prima sa carte, *Memoriile unui isihast*. Din acea revistă-broșură, al cărei aer eclectic i-a stârnit până și unui necopt ca mine destulă neîncredere, textul semnat „Ieromonah Ghelasie Gheorghe“ se detașa printr-un sunet cu totul aparte. Era, dacă îmi aduc bine aminte, o vorbire ce m-a cucerit prin stranietatea și totodată prin siguranța tonului: un limbaj neobișnuit, căruia nu îi detectai din prima clipă referința, deci nu știai bine despre ce anume vorbește, dar în care se făcea simțită o „proprietate“ a termenilor ce îmi scăpa. Iar cum — în plus — textul se intitula „Memoriile unui

isihast“, mi-am închipuit că este vorba de ceva trecut, de vreun manuscris descoperit cine știe unde, lăsat ascuns de vreun călugăr din alte veacuri, în orice caz atemporal. Am simțit din primul moment că aveam de-a face cu un text care se cerea auzit, pentru care trebuia să ai ureche, așa cum ai ureche muzicală. Căci ea te ajută nu numai să cânți, ci și să pricepi muzica.

Un coleg de facultate, căruia îi pomenisem întâmplător despre fragmentul citit în *Arhetip*, mi-a povestit că autorul acestui text trăiește, că este monah în Mănăstirea Frăsinei și că a stat de vorbă cu dânsul. Informația m-a minunat peste măsură. Pur și simplu nu puteam face vreo legătură între o astfel de scriitură și o persoană reală: mi se părea peste poate ca cineva care se află la câțiva pași de mine, în nordul Olteniei, să vorbească în felul acela. Așa se face că am plecat spre Frăsinei, dorind să aflu despre ce anume vorbește autorul acelui text. Atât și nimic mai mult.

Dar, firește, nu duceam cu mine numai atât. Căci am plecat să caut un autor și am aflat un duhovnic. Am aflat, mai exact spus, la ce este bun un duhovnic, dat fiind că educația mea religioasă — petrecându-mi copilăria și adolescența în anii tembeli spiritual ai comunismului — era inexistentă. Ce-i drept, copil fiind, la marile sărbători intram dus de mama în biserica de cartier, însă ieșeam de acolo speriat, ca și cum aș fi pășit pe o planetă străină și plină de primejdii. Sfinții pictați pe pereți, cu nimburile lor afumate, îmi păreau neverosimili, mai cu seamă fiindcă nu puteam să-i localizez. Unde anume se aflau când au fost fotografiați? Și unde se află acum? Apăreau mici forme de relief în spatele lor, iar eu căutam să disting cu privirea, acolo, oricât de minuscule ar fi fost, blocurile din cartierul meu, sau măcar vreun filigran din realitatea din viața de zi cu zi...

Acum înțeleg că a fost totuși o șansă – hazardul este și el generos! – că nu am apucat în acei ani ai studenției să mă îndrept spre yoga

sau spre alte exotisme către care — în epoca bulversantă a anilor ’90 — erau atrași mulți tineri. Șansa de a nimeri foarte curând calea cea mai „la îndemână“, dacă pot spune așa, cea livrată de tradiția autohtonă, pe care să n-o bat în zadar vreme de câțiva ani, spre a o părăsi mai târziu, ci una pe care s-o urmez o viață întreagă.

Am plecat așadar, ghidat de vagi repere, spre Mănăstirea Frăsinei, ascunsă undeva în Munții Coziei. De la șoseaua ce vine dinspre Râmnicu Vâlcea și duce către Sibiu, calea către mănăstire derivă pe partea stângă. Am mers pe jos cei 15 km de urcuș lin și unduitor, trecând pe lângă case înșiruite de-a lungul drumului de țară, la început mai apropiate unele de altele, apoi mai depărtate, apoi din ce în ce mai izolate, simțind puțin câte puțin cum lumea oamenilor, așa cum o știam eu, se rarefiază. Gura Văii, Malu Vârtop, Hotarele și Muereasca sunt sate cu gospodării nici prea bogate, nici prea sărace, dar care oferă privirii întreg pitorescul rural de care un orășean, plimbându-se agale, are nevoie. De la un moment dat însă, drumul începe să urce tot mai abrupt, casele dispar și ajungi în aer de munte, printre pereți de stâncă. Am intrat într-un târziu în zona rezervată monahilor, trecând pe lângă „schitul femeilor“, unde se află o „legătură de blestem“ a Sfântului Calinic, pentru „partea femeiască“ ce va îndrăzni să calce acel loc și pe care, citind-o, n-ai cum să nu te înfiori.

Urcând și tot urcând, m-am apropiat de capătul călătoriei mele, dar drumul face asemenea ocolișuri că nu reușești să îți dai seama cât de mult te apropii: până când, dintr-o dată, ți se deschide privirii fațada albă a mănăstirii: o construcție masivă, așezată pe o pantă de deal, cu ziduri groase ca de cetate, având încrustate în ea ferestrele mici ale chiliilor, care, îngropate în albul zidului, par extrem de delicate; de la una dintre ferestre, aflată chiar în mijloc, ți se pare că te privește cineva care e îmbrăcat strălucitor, în veșminte de purpură: curând îți dai seama că este icoana Fecioarei

cu pruncul, o icoană mare, pusă chiar deasupra intrării în mănăstire, și care e identică cu cea de pe iconostasul bisericii.

Instantaneitatea cu care întreg acest așezământ se oferă privirii îi dă oricărui nou venit presimțirea că acolo va afla ceva, că acest loc nu poate să nu fie locul unei descoperiri.

Ajungând și întrebând de părintele Ghelasie am fost condus către o mică curte aflată puțin mai sus de mănăstire, în marginea unei spațioase livezi de meri ce coboară pe panta dealului: în interiorul curții se aflau trei magazii de lemn, cuprinse cu totul de vegetația din jur, de iarba înaltă până la brâu, străbătută doar de o potecuță abia văzută. În spațiul neocupat de micile construcții se aflau stupi de toate mărimile și formele, iar peste tot, împrăștiate prin natura frenetică ce cuprindea această „gospodărie", accesorii de apicultură, precum și tot felul de obiecte de lemn sau de fier, unele mai de curând folosite, altele aflate de multă vreme în părăsire; senzația pe care ți-o dădea tot acest haos al uneltelor era aceea că nu mai poți și că nici nu mai are rost să distingi între ceea ce este făcut de om și ceea ce este produs al naturii. O capră de tăiat lemne, aflată și ea în această curte, părea mai degrabă un copac de pe marginea râului care apucase să crească luând forme spectaculoase decât un obiect asamblat cândva de vreun meșter dulgher pentru a putea tăia mai bine lemnele. Se aflau aici și obiecte „industriale", precum o moară de grâu electrică, de mărimea unei mașini de spălat – dar și ea, aruncată într-un colț aglomerat de plante, părea că-și uitase proveniența și că fraternizase cu buruienile din jur, începând să se bucure la fel de mult de ploaie și pregătindu-se să înflorească.

Într-una dintre cele trei magazii locuia Părintele, iar celelalte erau locul de depozitare al unei biblioteci imense. Când, un an și ceva mai târziu, le-am deschis împreună, cu gândul de a „aranja biblioteca", le-am aflat burdușite până la refuz de cărți: interiorul lor mi s-a părut atunci că se aseamănă cu acela al stupilor, rafturile lor mi-au

apărut ca niște faguri imenși, a căror grijă nu o putea purta un bibliotecar, ci un priceput apicultor.

Acest mic univers în care trăia Părintele Ghelasie și în care natura era atotstăpânitoare purta de fapt amprenta puternică a personalității sale. Căci și înfățișarea acestui monah era a unui om care nu făcea, cel puțin la nivelul îmbrăcămintei și al purtării cu obiectele din jur, deosebirea între spațiul uman — în care accentul cade inevitabil pe artificial — și cel al plantelor și al pietrelor. Ca mulți

călugări, avea veșmintele atât de ponosite, încât din ele nu mai putea fi descifrat codul „uniformei“ monahale, ba nici măcar nu mai aduceau a veșminte croite cândva de mână omenească. Centura de piele cu care era încins și care e deopotrivă un însemn al angajării ascetice nu îi cuprindea propriu-zis mijlocul, ci doar acele straturi acoperitoare ce țineau loc de veșminte și în spatele cărora nu putea fi ghicit volumul unui trup. Cu toate acestea, nu avea nimic „sălbatic“, nu arăta precum Robinson Crusoe cu umbrela lui improvizată, cu care știa bine că dacă ar apărea pe vreuna din străzile Londrei ar stârni hohote de râs. Aș spune că era chiar opusul lui Robinson, în măsura în care acesta, rămas pe o insulă pustie, face tot posibilul să civilizeze natura cu puținele mijloace ce-i stau la dispoziție. Apariția Părintelui era a unui om care nu încearcă să civilizeze natura, ci care se lasă, așa-zicând, civilizat de către ea, dându-i „mână liberă“ în toate.

Chipul Părintelui nu aducea nici el cu figura clasică de călugăr cu barbă albă, pieptănată cu grijă, care e îndeobște semnul unei bătrâneți bine așezate, al unei sobrietăți ce impune mirenilor, emanând un aer intangibil. Avea capul mic, cu bărbia ascuțită, împodobită doar de câteva tuleie ce nu îndrăzniseră să crească prea mult de-a lungul zecilor de ani și care aduceau pesemne aminte celor din mănăstire de veselul și totodată foarte ascultătorul „frate

Gheorghiță“, cum fusese numit Părintele în timpul primilor douăzeci de ani petrecuți în mănăstire. Din această cauză, fața lui nu purta marca unei vârste anume și nici nu părea că a fost vreodată mai tânără sau că va fi vreodată mai bătrână. Bineînțeles, nici nu știai ce vârstă să-i dai și, revăzându-l peste ani, nu puteai spune ca despre alți oameni: „ce a mai îmbătrânit...!“. Însă acestui chip ce părea inclasabil pe scara vârstelor și care, de aceea, căpăta un aer adolescentin, acestui chip încadrat de două urechi ieșite mult în afară ce îți aminteau de chipul din fotografii al lui Kafka nu îi lipsea maturitatea: linia adâncă dintre sprâncene îți dădea, dacă o priveai atent, măsura vârstei, ascunsă de celelalte trăsături.

Omul în căutarea căruia plecasem nu era ceea ce se cheamă un autor de cărți. Nu avea acea preocupare obstinată a celor care și-au așezat numele pe o copertă — din orice tagmă ar face ei parte — pentru soarta textelor scrise de ei și nu trăia cu senzația că în scrierile sale (și care la vremea aceea erau mai numeroase decât ajunsesem eu să le cunosc) a spus „esențialul“, nu avea convingerea că a ajuns să rostească ceva ce nu poate trece neluat în seamă de către ceilalți oameni. Dimpotrivă. Ieromonahul Ghelasie socotea că „gestul“ public pe care îl făcuse era în mare parte o „necuviință“, un lucru care până la urmă nu se potrivea cu exigențele monahale pe care și le asumase și care spera că „îi va fi iertat“. De aceea, toată preocupările legate de cărțile sale — scrierea, publicarea și discutarea lor — erau puse, ca importanță, cu mult în urma îndatoririlor pe care le avea ca preot, ca duhovnic și ca monah, îndatoriri pe care le îndeplinea ireproșabil.

Am purtat, cu diferite ocazii, discuții despre cărțile sale și, prin „viu grai“, am aflat multe dintre problemele care îl preocupau și pe care nu le putusem descifra din ceea ce citisem. Cum am spus de la început, nu era ușor să-ți dai seama despre ce anume vorbește Ieromonahul Ghelasie, drept care nu puteai pricepe nici ce anume

vrea să spună. Bineînțeles, o întrebare pe care i-am pus-o încă de la început a fost de ce preferă să se exprime în acel limbaj straniu, care nu seamănă de loc cu cel academic și care, în cele din urmă, „păcătuiește“ prin faptul că se îndepărtează atât de mult de vorbirea noastră obișnuită. Nu înțelegeam, de pildă, de ce e nevoie de toată abundența aceea de majuscule, puse la începutul mai tuturor cuvintelor, sau chiar folosite pentru grafierea în întregime a unor cuvinte care, în ansamblul textului, nu păreau să aibă o greutate deosebită. De ce, de pildă, în *Medicina isihastă*, preferă să folosească o formulă precum „Medicină de Orientare Creștină“, care e rațiunea pentru care aproape toate cuvintele — lucru de mirare mai ales în cazul adjectivelor — poartă povara unei puternice accentuări, marcată fie prin scrierea cu majusculă, fie prin scrierea cu cratimă, — formând pachete neingurgitabile de cuvinte — fie prin folosirea cu totul aiuritoare a ghilimelelor? Nu este oare acest limbaj, prin dezordinea grafică pe care o practică, o piedică chiar în calea celui care încearcă să se exprime cu ajutorul lui? Și, mai ales, nu este el „curată sminteală“ pentru cei care vor căuta să-i prindă mesajul? Ce se va întâmpla dacă oameni fără discernământ lingvistic vor lua acest discurs ca normă și se vor deda la un epigonism în forme monstruoase? Toate aceste întrebări i le-am pus foarte devreme Părintelui Ghelasie și — trebuie să recunosc — clarificarea lor a contat la acea vreme foarte mult.

„Frăția Ta, de unde crezi că aș ști eu să scriu așa cum zici? Căci n-am stat decât în vârful muntelui și singura școală pe care am făcut-o a fost, cândva demult, liceul sanitar. Nu-i vorbă, am văzut și eu cum se scrie prin cărți, cum încearcă fiecare cât poate de bine să se facă înțeles, însă, citind Sfinții Părinți, am mereu senzația că pentru ceea ce ei spun, noi ne-am pierdut oarecum auzul. Nu mai reușim, cei din ziua de azi, să îi percepem decât ca pe niște povestitori sfătoși din alte timpuri, care ne relatează martiriul câte unui sfânt,

din vremurile în care credința în Hristos era osândită. Or, cum astăzi nu mai e nimeni care să fie jupuit de viu pentru credința lui, noi gândim oarecum că aventura credinței a încetat și ea și că trebuie să o punem pe aceasta liniștiți în rândul lucrurilor pe care le deținem cât se poate de normal și care nu trebuie nicidecum dobândite, adică înțelese în ceea ce reprezintă ele pentru noi. Iată motivul pentru care cred că ceea ce au spus Sfinții Părinți trebuie spus din nou, adică actualizat, redat înțelegerii noastre, făcut să fie auzit și de urechile prezentului. Frăția Ta ești filozof și dă-mi voie să te întreb de ce Hegel, autorul *Fenomenologiei spiritului*, nu mai vorbește așa de limpede și de simplu ca Socrate și ca Platon. Fiindcă are ceva nou de spus? Nu cred. În ce mă privește, eu nu spun absolut nimic nou, dar absolut nimic, nu am nici pe departe vreo pretenție din asta, nu sunt inventatorul prafului de pușcă și nici al mașinii cu aburi, ci lucrul pe care mi-l doresc din toată inima este să pun două-trei accente acolo unde lucrurile au rămas atâta vreme nemișcate și au sfârșit prin a fi uitate. Și fac acest lucru în felul meu, așa cum mă pricep eu mai bine, ca un Ghelasie prostănacul ce sunt“.

Acum, după mai mulți ani, întrebarea care îmi vine în minte este dacă nu cumva stilul atât de dificil și de „original“ al scrierilor Părintelui nu reprezenta o miză în sine, de vreme ce în intenția lui stătea tocmai amintita „actualizare“ a câte ceva din scrierile Sfinților Părinți. În definitiv, discursul unor fenomenologi ai religiei de anvergura unui Jean Luc Marion sau Michel Henry este, *mutatis mutandis*, de o stranietate asemănătoare, dacă judecăm după măsura vorbirii obișnuite. De ce să nu îi acordăm unui monah care și-a petrecut viața „în creierul munților“ dreptul de a face, cu mijloacele modeste care îi stau la îndemână, o încercare asemănătoare de primenire a unui conținut teologic? Și, până la urmă, cum ne-am putea aștepta să se exprime un om neșcolit — dar în același timp foarte citit, după cum am putut să-mi dau singur

seama —, un om care, în ciuda faptului că stă izolat într-un colțișor de lume, *are totuși ceva de spus* și care nu se îndură să nu rostească acest „ceva“?

Acestea sunt, cred, gânduri de bun simț care ar trebui să-i vină oricui în minte înainte de a cataloga scrierile Părintelui într-un fel sau altul, socotindu-le „zănatice“ și „zăpăcite”. Mai înainte de a renunța să înțelegem despre ce anume vorbesc ele, ar trebui poate să medităm asupra a ce anume face necesară ivirea unor astfel de încercări-limită, să căutăm să ne explicăm, nepripindu-ne, de ce un trăitor din Mănăstirea Frăsinei a găsit de cuviință să inventeze un cu totul alt mod de a vorbi pentru a exprima „adevărurile“ vieții creștine. Nu ne revine oare fiecăruia dintre noi — într-o măsură mai mică sau mai mare, firește — sarcina de a le formula până la urmă cu cuvintele noastre și de a le feri astfel să devină niște adevăruri de împrumut, niște adevăruri făcute în serie?

În ce mă privește, cred că Părintele Ghelasie, în scrierile sale, s-a exprimat în felul cel mai nimerit în care îi era dat s-o facă. La o privire mai atentă, se poate observa că în abuzul de majuscule, de ghilimele, de cuvinte legate cu cratimă, care îl introduc pe cititor într-un desiș de litere, nu se ascunde altceva decât o asiduă și vădit intenționată suspendare a convențiilor grafice, în speță căutarea unui limbaj cât mai natural cu putință, în care ortografia, aruncată cu totul în aer, să nu mai încătușeze forța de expresie a cuvintelor.

Când deschid vreuna din cărțile sale îmi apare în fața ochilor tot acel paradis de ierburi din curticica sa și știu că cel mai nimerit comerț cu cuvintele înșirate pe pagină este de a afla potecuța abia văzută ce duce la fagurii cu miere.